Sosyal Bilimler Dergisi *Journal of Social Sciences*
Cilt *Volume* **6. Sayı** *Number* **37. Aralık** *December* **2006, ss 97-115**

Anadolu'da Geleneksel ve Alternatif Tıp Uygulamalarına Bir Örnek: Yılanla Tedavi (Kırkpınar Köyü-Bayburt)

An Extreme Exzample for Traditional and Alternative Medical Aplications in Anatolia: Cure with Snake (Kırkpınar Village-Bayburt)

Mehmet ZAMAN
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü *mzaman@atauni.edu.tr*

Halil HADİMLİ
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü *hhadimli@atauni.edu.tr*

İhsan BULUT
Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü *ibulut@atauni.edu.tr*

Özet

Turizm yatırımları son yıllarda turizm faaliyetini yılın tamamına yaymak için alternatif kaynaklara yönelmiştir. Türkiye gibi doğası, doğal hayatı ve tarihi zengin olan ülkeler, alternatif turizm kaynaklarını bulmakta fazla zorlanmamakta ancak bunların değerlendirilmesi hususunda sıkıntılar yaşamaktadır. Anadolu'nun hemen her köşesi kendine has doğal, tarihi güzellikleri ve kültürel özellikleriyle turizm için düzenlenebilecek potansiyellere sahiptir. Bayburt ili sınırları içerisinde kalan Kırkpınar köyü de, doğal hayatla ilişkileri bakımından Anadolu kültürü içinde dikkat çekici özellikler gösterir. Kırkpınar köyünde her yıl Mayıs ayında gerçekleştirilen yılanlı tedavi, Anadolu'nun kültür mozaiğinin ekstrem örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu şekilde ki tedavi, yüzyıllardan beri Bayburt yöresinde uygulanan ve birkaç yıldır ülke genelinde de tanınan, bu amaçla da ülkemizin değişik yörelerinden insanları bölgeye çeken, geleneksel yöntemlerle yapılan bir tedavi yöntemidir.

Abstract

In order to expend the tourism season on the whole year, tourism investments are diverted to the alternative ways. Countries who have rich nature and natural life such as Turkey, do not live big problems in finding alternative tourism sources. Howover, there may be some problems in evalvating and using these sources. Almost every district of Anotolia have a great tourism potential with their original natural, historical and cultural values and beauties. Located in the territories of Bayburt, Kırkpınar Village has significance in Anotolian culture as regards to its relations with natural life. Cure with snake, which is applied in may every year forms an extreme exzample for the Anatolian culture and mosaic. This cure has been applied in Bayburt for centuries; it has been known nationwide for a few years and many people, even from the remotest places of the country, visit the region for this traditional medical technique.

Ülkemize gelen turistlere son zamanlara kadar sadece güneş, kum ve deniz olanakları sunulmuş, başta Akdeniz ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde var olan bu olanakların dışında kültür ve diğer alternatif

CamScanner ile tarandı

turizm imkânları göz ardı edilmiştir. Oysa, ülkemize en fazla gelen Avrupalı turistlerin ilgisini çeken, gittikleri memleketlerdeki insanların yaşam tarzı, örf ve adetleri ile gelenek ve görenekleri gibi kültürel faaliyetler pek fazla değerlendirilememiştir. Bu bağlamda, Anadolu; her bir yöresinin değişik özellikleri, inançları ve uygulamaları ile çok büyük potansiyele sahiptir. Bunların değerlendirilmesi, gerek ülke turizminin geleceği, gerekse de turizm gelirlerinin arttırılması bakımından son derece gereklidir. Bu anlamda, çok sayıda farklı örneğe sahip olan ülkemiz kaynaklarından birini de, çalışmaya konu teşkil eden Bayburt ili sınırları içerisinde, merkez ilçeye bağlı Kırkpınar köyünde yüzyıllardan beri bazı hastalıkların iyileştirilmesinde sürdürüle gelen *"yılanla tedavi"* geleneği oluşturur. Kuşkusuz bu konu uygulanışı, yapılışı ve yüzyıllardan beri sürdürülen bir gelenek olması itibariyle hem *kültür turizmi*, hem de çeşitli hastalıkların (yılancık, egzama, sinüzit, migren vb. gibi) tedavisi amacıyla da kullanılması bakımından, *sağlık turizmi* ile ilgili olarak değerlendirilebilecek bir konudur.

Anadolu'da yüzyıllardan beri, bazı hastalıkların tedavisinde, termal kaynaklar ve sıcak duş terapisi yanında balık, sülük gibi biyolojik varlıklar (hayvanlar) ile çeşitli bitkilerden yapılan ilaçlar kullanılmaktadır. Bunlara ilave olarak bir diğer tedavi şeklini de eski fakat az bilinen ve araştırmaya konu olan yılanlarla gerçekleştirilen tedavi oluşturmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz tedavi şekilleri günümüze dek pek çok farklı yörede uygulanmasına rağmen, Kırkpınar köyündeki yılanlarla tedavi şekli son birkaç yıl içerisinde gündeme gelmiştir. Oysa, bu tip tedavi şekillerinden balıkla tedavi şekli Sivas iline bağlı Kangal Termal Merkezi'nde, sülüklerle tedavi ise Anadolu'nun pek çok yöresinde yaygın olarak sürdürülmektedir. Bunlar, bitkilerden yapılan ilaçlarla gerçekleştirilen tedavi şekilleriyle beraber, alternatif tıp konusu içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle bitkilerden yapılan ve Anadolu kültüründe kocakarı ilaçları olarak adlandırılan bitkisel ilaçlarla tedavi, günümüzde dahi çok yaygın olan bir uygulamadır.

Bu çeşit kültürel faaliyetlerin yanında diğer kültürel faaliyetler olan yemekler ile folklorik özelliklerin tanıtılması, ülkeye gelen turist sayısının her yıl çok daha fazla arttırılması yönündeki çabalara büyük katkı sağlamış olacaktır. Aksi taktirde, bugüne kadar olduğu gibi, turistlerin konakladıkları yerlerin dışına çıkabilecek özendirmeler yapılmaz ise, ülkemize gelen turistler, hiçbir kültür alış veriş olanağı bulamadan ülkelerine dönmek zorunda kalacaklardır. Oysa, kültür turizmi gibi alternatif turizm çeşitleri daha az turistin daha çok harcama yaptığı bir turizm çeşididir. Türkiye'ye gelen turistlerin iyi tanıtımlarla bu konuya ilgilerini çekmek veya arttırmak turizm gelirlerinin arttırılması için de son derece önemlidir. Bunun için de

CamScanner ile tarandı

dünyadaki kültür turizmi gündeminde daha çok yer alabilmek, her şeyden önce çok daha fazla çaba sarf etmeye bağlıdır.

Kültürel turizm kavramı aslında çok karmaşık ve çok çeşitli turizm faaliyetlerini içine alan bir kavramdır. Bir ulus yada etnik bir grubun kültürü; hayat tarzı, değer yargıları ve normlarıyla tanımlanabilir. Yani dini, dili, gelenek ve davranışları, sanatı icra yolları (müzik, dans, tiyatro) ile siyasal ve toplumsal örgütlenme yollarının birlikteliği ve bütünlüğünden oluşur. Kültürel turizm, bu nedenle, insanların kendi kültürlerinin eğlence yanları ile birlikte, diğer grupların kültürlerine de açık olan yanlarıyla ilgili turizm faaliyetlerinin tümünü kapsar. Kültürel kaynaklarda yalnızca sanatsal faaliyetlerin icrası değil, aynı zamanda da mevcut kültürlerin yaşayan tüm anlatımlarına da dayanır[1]. Bu bağlamda, farklı bir geleneği ortaya koyan Kırkpınar köyündeki yılanlarla tedavi, eski bir kültürün günümüze kadar yansıması olarak değerlendirilmelidir. Konunun yerli ve yabancı turistler için merak uyandıracak bir özelliğe sahip olduğu gerçeği, yöredeki turizm faaliyetlerinin gelişmesine olumlu yönde yansıyacaktır. Çünkü bu tip kültürel kaynakların çekiciliği genelde turistlerin eğitimleri, bilgileri ve seçtikleri eğlence tarzıyla belirlenmektedir. Böylece toplumların farklı geçmişleri, fiziksel çevrelere uyum sağlamada ki farklılıklar, ekonomik ve siyasal özellikler gibi faktörler, ülkeler hatta bölgeler bazında farklı kültürlerin gelişmesine yol açmıştır. Bu da, Bayburt-Kırkpınar köyünde olduğu gibi; kültürel turizm için zengin kaynaklar sunmaktadır.

Yılanla tedavi geleneğinin bir başka boyutunu da sağlık turizmi oluşturmaktadır. Öyle ki, Kırkpınar köyüne ilginin çekilmesi aslında bazı hastalıkların yılanla tedavi edilebileceğine inanılmasıdır. Bu şekliyle bu uygulama insanlar tarafından alternatif tıp olarak görülmektedir.

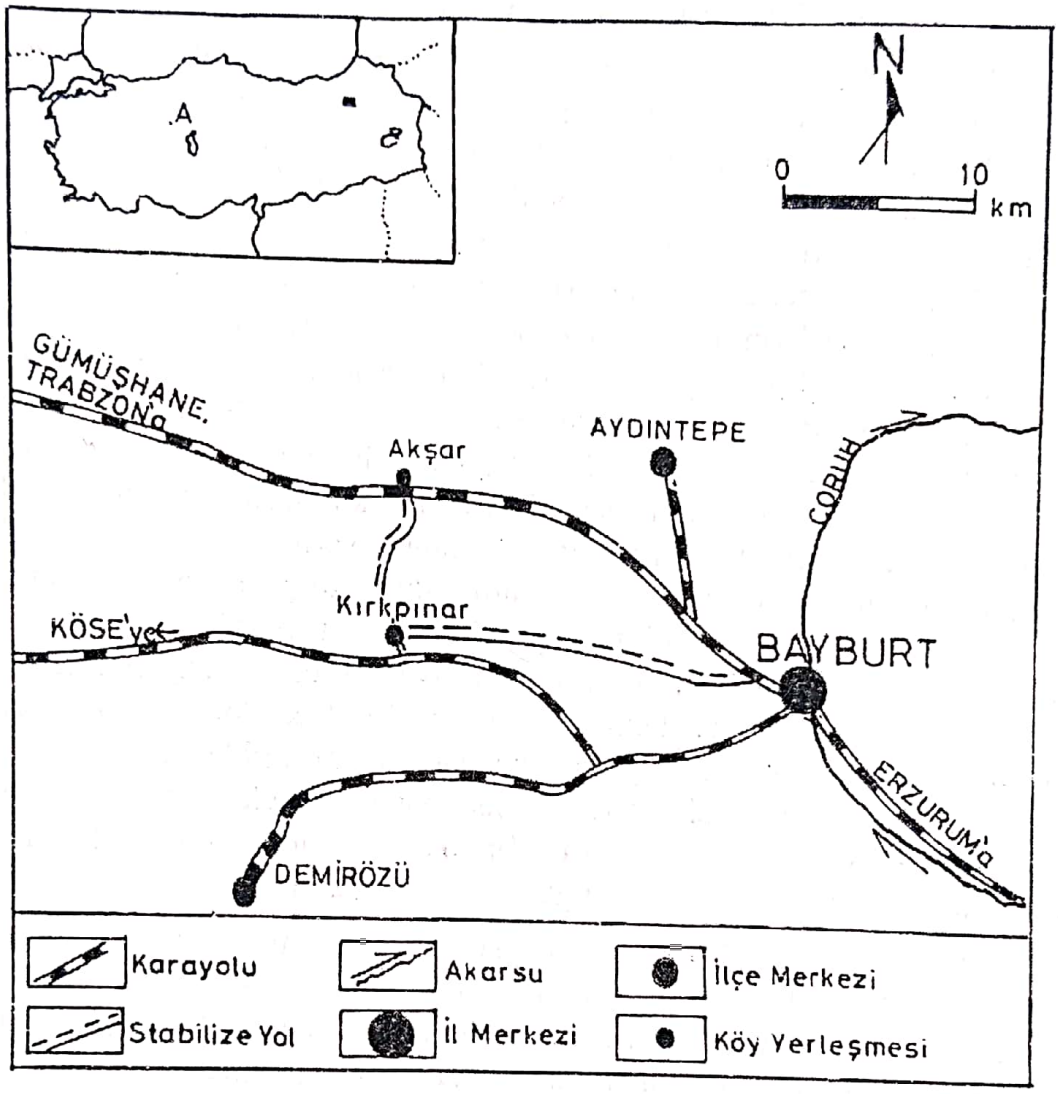
Bu araştırmada ele alınan konu doğa-insan etkileşimi açısından çok önemli ekstrem bir örnek olarak dikkat çekmektedir. İlişki, iklim-bitki örtüsü, bitki örtüsü-zoocoğrafya ilişkisinden çok ötedir. Yırtıcısıyla, zehirlisiyle, uçanıyla, sürüneni ile Anadolu insanının birlikteliğinin ne derece yoğun, ne kadar iç içe olduğu bu makalede açıkça ortaya konulmuştur. Bu anlamda çalışma Zoocoğrafya, Kültürel Coğrafya, Alternatif Tıp, Tıbbi Coğrafya, Halk Sağlığı ve Coğrafyası gibi isimlendirilebilirse de özünde geleneksel tedavi ve doğayı tüm unsurlarıyla yaşamak ve paylaşmaktan ibarettir. Bu özellikleri ile insan- doğal çevre arasındaki ilişkiyi yansıtan çok önemli bir örnektir.

Coğrafi Konumu ve Ulaşım Durumu

Kırkpınar Köyü, Bayburt ilinin merkez ilçe sınırları içerisinde yer alır. Bayburt Ovasının batısında kalan köy arazisi, doğudan Bayırtepe, güneyden

CamScanner ile tarandı

Çorak ve Oruçbeyli köyleri toprakları ile çevrilidir (Şekil 1).

Şekil 1: Kırkpınar Köyünün Lokasyon ve Ulaşım Haritası.

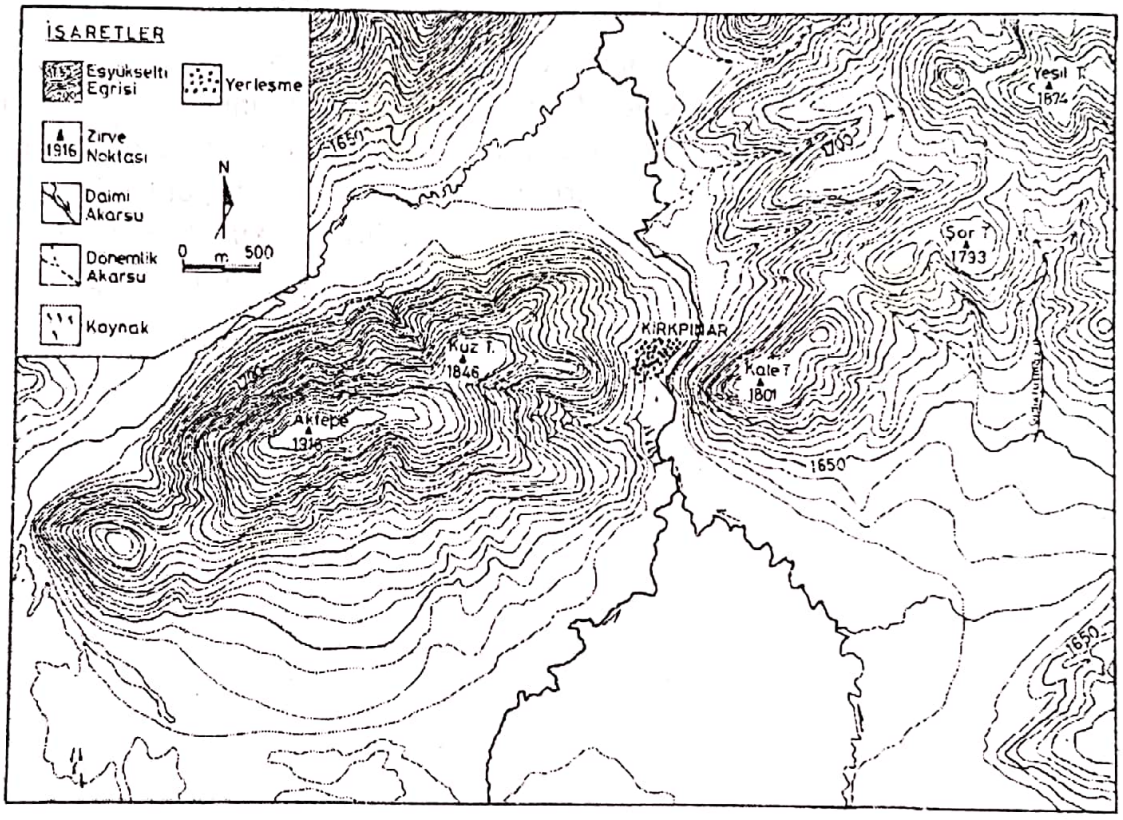
Kırkpınar köyüne Bayburt şehrinden üç ayrı yol güzergâhı ile ulaşmak mümkündür. Bunlardan birini, Bayburt-Gümüşhane karayolunu takip ederek Akşar köyünden güneye uzanan güzergâh oluşturur. Yaklaşık 36 km olan bu mesafenin Akşar köyüne kadar olan 26 km'si asfalt, Akşar-Kırkpınar arasındaki 10 km'lik kısmı ise düzgün bir stabilizedir. Bu güzergâh, çoğunlukla Trabzon-Gümüşhane tarafından gelenler tarafından kullanılmaktadır. İkinci güzergâhı ise, Bayburt-Köse karayolu oluşturmaktadır. Tamamı asfalt olan bu yoldan Bayburt'tan Kırkpınar Köyüne olan mesafe 25 km kadardır. Demirözü yol ayrımı ise Kırkpınar köyüne 10 km mesafede bulunmaktadır. Üçüncü güzergâhı da, Bayburt-Gümüşhane yolunun, Bayburt şehrinden 4 km sonra batıya yönelen Kavacı, Bayırtepe-Kırkpınar bağlantısı oluşturur. Büyük bölümü stabilize olan bu yol

CamScanner ile tarandı

Kırkpınar köyüne ulaşmak için pek kullanılmamaktadır. Bayburt şehrinden köye olan ulaşım çoğunlukla Bayburt-Köse yol güzergâhı üzerinden minibüs seferleri ile sağlanmaktadır.

Kırkpınar Köyü v Çevresinin Doğal veBeşeri Çevre Özellikleri

Araştırma sahasının içerisinde yer aldığı Bayburt ve çevresi yeryüzü şekilleri bakımından; ovalar, dağlık alanlar ve vadilerden meydana gelir(Şekil 2).

Şekil 2. Kırkpınar Köyü ve Çevresinin Topoğrafya Haritası.

Yaklaşık olarak 735 km^2 yi bulan Bayburt ovası, esas itibariyle dört bölümden oluşur. Güneydoğu bölümünü teşkil eden Keçevidüzü, Pleistosene ait eski alüvyonlarla örtülü olup, 1600-1700 m'ler arasında yer alır. Batı kesiminde araştırmaya konu teşkil eden Kırkpınar Köyünün de içerisinde yer alan Mormuş Düzlüğü, 1550-1600 m'ler arasındadır. Eğimin azlığı dolayısıyla bu düzlüğün ortasında bulunan Mormuş bataklığı D.S.İ. tarafından yapılan drene çalışmaları sonucu kurutulmuştur. Üçüncü kesimi kuzeydoğuda Mam suyu ile Çoruh nehrinin birleştiği kesimde, Bayburt şehrinin kuzeyinde yükseltisi 1400-1500 m'ler arasında olan Düzüker ovası teşkil eder. Bu ovanın uzunluğu 30-35 km, genişliği ise 8-10 km'dir. Dördüncü bölüm, kuzeydeki Hart Ovasıdır. Yükseltisi 1450-1500 m'ler arasında olan ova, Düzüker ovasında olduğu gibi Holosene ait alüvyonlarla

CamScanner ile tarandı

örtülüdür. Mormuş ve Hart ovalarının kuzeyinde ve Keçevidüzü'nün güneyinde birikinti yelpazeleri bulunur. Mormuş ve Keçevidüzü ovalarının güneyinde dağlık alana geçilirken, bu kesimle batı doğu doğrultusunda uzanan, Kuzey Anadolu Fay hattının tali bir kolunu oluşturan bir fay hattı bulunmaktadır. Söz konusu fay, batıda Pulur dağlarının kuzey eteklerinden başlayıp, doğuda Çoruh vadisi boyunca Maden bucağına kadar devam etmektedir. Mormuş ve Hart ovalarının kuzeyinde de fayların yer alması Bayburt Ovasının bir çöküntü ovası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır[2].

Kırkpınar köyünün batısında Gavlık Tepe (1782 m), Kuz Tepe (1846 m) doğusunda ise Kale Tepe (1801 m) bulunur. Akarsuların oluşturduğu ve dördüncü zamana ait alüvyonlarla kaplı düz alanlar(Fotoğraf 1) dışında engebeli bir arazinin varlığı söz konusudur. Tepelik alanların mevcut olduğu bu sahadan dağlık alana geçilirken, küçük akarsularla parçalanan ve yer yer genişleyip daralan, 2000-2250 m'ler arasında platolar yer alır.

Fotoğraf 1. Kırkpınar Köyünün tarım alanlarını oluşturan ve Mormuş Ovasının bir bölümünü oluşturan ve etrafı tepelik alanlar ile çevrili düzlüklerden bir görünüm. Bu Düzlükler aynı zamanda köyün tarım alanlarını oluşturmaktadır.

Diğer bir jeomorfolojik birimi, Bayburt Ovasını çevreleyen dağlık alanlar oluşturur. Ovanın güneyinde; batıya doğuya doğru Puluk (2300m), Otlukbeli (2520m), Sarhan (2400m), Coşan (2963m), Kop (2600m) ve

CamScanner ile tarandı

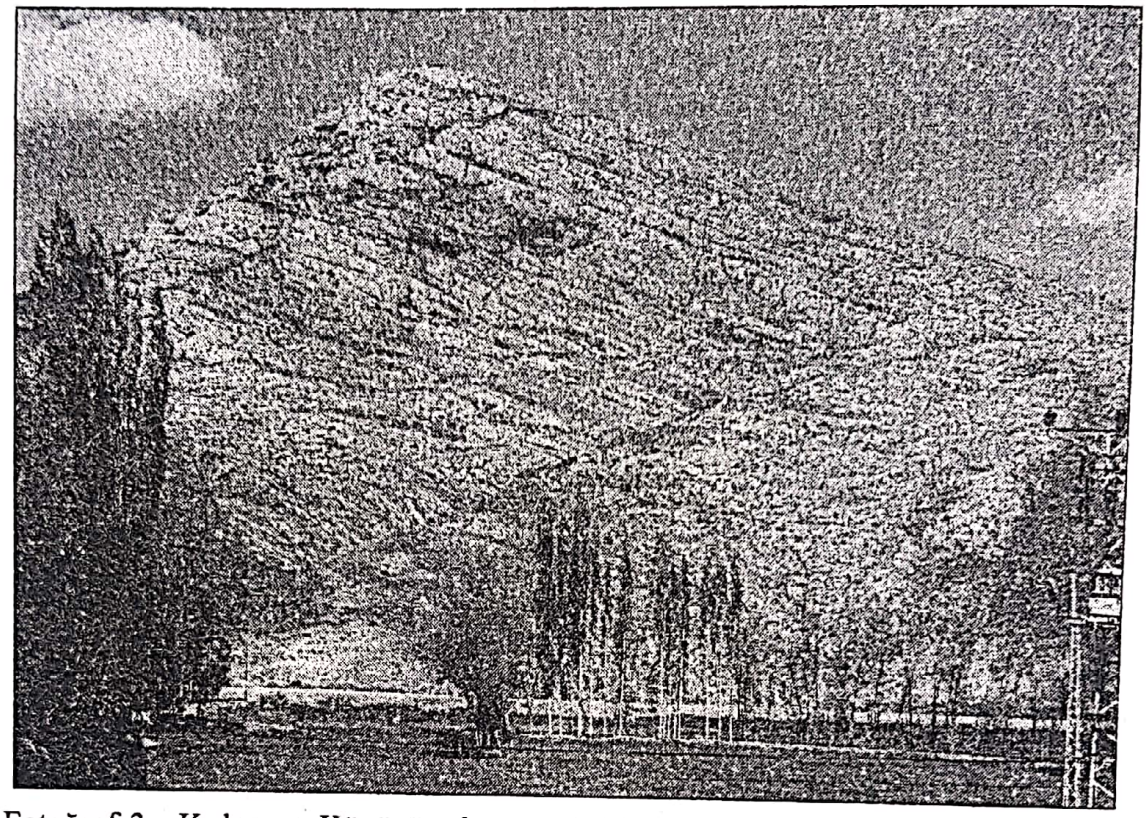
Çavuşkıran (2850m) dağları yer alır. Kuzeyde ise daha yüksek zirvelere sahip dağları; batı doğu doğrultusunda; Zülfe (2750m), Kemer (2856m), Soğanlı (2750), Haldizen (3000m) ve Kemer (3250m) dağları oluşturur. Ovanın doğusunda ise.Kaledene (2500) ve Ziyaret (2400m) tepeleri bulunur.

Kırkpınar köyünün kurulduğu yamaç, Paleozoik'e ait metamorfik kayaçlardan (Fotoğraf 2) oluşurken, doğudaki tepelik alan (Kale Tepe) Malm dönemine ait kireçtaşlarından müteşekkildir(Fotoğraf 3). Akarsuların oluşturduğu kuzeydeki ovalık saha ise yer yer Pleistosen'e ait eski alüvyonlarla Holosen'e ait daha yeni alüvyonlardan ibarettir. Mormuş ve Keçevidüzü ovaların güneyinde Paleozoik'e ait metamorfik araziler yer alırken, Aydıntepe'nin kuzey ve kuzeydoğusunda Eosen dönemine ait volkanikler ile bu formasyonun kuzeyinde Mesozoik dönemine ait ofiyolit seri bulunur. Bayburt şehrinin de içerisinde bulunduğu alan ile ovanın pek çok kesimi Eosen flişlerinden oluşmuştur. Bayburt ovası ve çevresinde Miosen Lias ve Malm dönemine ait jeolojik birimlerin yanı sıra, güney ve kuzeydeki dağlık alanlar ile Çayırlı (Erzincan)-Bayburt sınırında Kretase dönemine ait alanlar da mevcuttur[3].

Fotoğraf 2. Kırkpınar Köyünün batısındaki Gavlık tepe ve Paleozoik yaşlı araziden bir görünüm.

CamScanner ile tarandı

Fotoğraf 3. Kırkpınar Köyünün doğusunda kireçtaşlarından müteşekkil Kale Tepe (1801 m).

Yörede Karadeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş özelliği gösteren bir iklim hüküm sürmektedir. Yıllık ortalama sıcaklığın 6.7 °C olan Bayburt'ta, en düşük ortalama sıcaklık Ocak'ta (-6.5 °C), en yüksek ortalama sıcaklık Temmuz (18.6 ° C) ayında görülmektedir (Tablo 1). Buna göre ortalama yıllık amplitüd 25.1°C olarak gerçekleşmektedir. En yüksek sıcaklık 36.2 °C ile Temmuz ayında ölçülmüştür(Tablo 1). Bayburt'ta yıllık yağış miktarı 434,8 mm olup, en çok yağış 65.9 mm ile Mayıs ayında, en az yağış ise 15.0 mm ile Ağustos ayında düşmektedir. Yıllık yağışın % 37.8'i (161.3 mm) ilkbahar, %22.0'ı (93.6 mm) sonbahar, %21.4'ü (91.3 mm) yaz ve %18.8'i (80.2) de yağışın genellikle kar şeklinde düştüğü kış mevsiminde görülmektedir(Tablo 2). Kar yağışlı gün sayısı 38.4 civarında olan Bayburt'ta, yılın yaklaşık üç ayı (87.9 gün) karla örtülüdür. En yüksek kar örtüsü ise 110 cm olarak tespit edilmiştir. Yılın ise 136 gününde don olayı görülmektedir.

Tablo 1: Bayburt Meteoroloji İstasyonuna Ait Bazı Sıcaklık Rasatları

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Sıc °C	-6.5	-5.1	-0.5	7.0	11.5	14.9	18.6	18.5	14.6	8.8	2.4	-3.4	6.7
En Düş Sıc. °C	-26.2	-24.8	-20.7	-12.7	-3.0	-1.2	2.8	3.5	-1.5	-7.4	-23.6	-24.0	-26.2
En Yük Sıc °C	16.2	13.9	18.5	24.9	27.5	31.8	36.2	34.4	30.2	27.3	20.0	11.5	36.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verileri

CamScanner ile tarandı

Güneydoğudan esen rüzgârlara *Erzurum Yeli*, batıdan esen rüzgârlara *Kelkit Yeli*, kuzeyden esenlere *Trabzon Yeli* ve güneyden esenlere *Kıble* gibi yerel isimlerin verildiği Bayburt ve çevresinde, rüzgârların en yüksek frekansla estiği yönü güneydoğu oluşturur. Daha sonra sırasıyla kuzey, güneybatı ve doğu yönlü rüzgârlar etkili olmaktadır.

Tablo 2: Bayburt Meteoroloji İstasyonuna Ait Aylık Ortalama Yağış Değerleri .

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Yağış (mm)	24.6	27.6	38.2	57.2	65.9	53.6	22.4	15.0	21.3	38.8	33.5	28.0	426.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verileri

Yıllık ortalama nispi nem miktarının % 63 olduğu Bayburt'ta, nem miktarı % 49 (Ağustos) ile % 76 (Aralık) arasında değişmektedir. Yıllık ortalama bulutluluk ise 4,7'dir.

İklim elemanlarının bütün bu durumları dikkate alındığında; Bayburt ve çevresi Doğu Karadeniz Bölümünde yer almasına karşılık daha ziyade Doğu Anadolu Bölgesinin Erzurum-Kars Bölümünde hüküm süren karasal iklime daha fazla benzerlik göstermektedir. Her ne kadar geçiş iklimi özelliği göstermiş olsa da, Doğu Karadeniz'in ikliminden daha fazla karasal iklimin özelliklerine benzer nitelikler sergilemektedir. Bayburt Ovası ve Çoruh vadisi tabanında alüvyon topraklar görülmekte iken batı ve güneydeki engebeli ve dağlık alanlarda; kahverengi orman, doğu ve güneydoğuda kahverengi, kuzeyde ise yüksek dağ çayır toprakları bulunur. İlin doğusunda ve güneydoğusunda ise kestane rengi topraklar mevcuttur. Kırkpınar, Kemertaş, Akbulut köylerinin engebeli arazileri ise ovalık alanların birleştiği tabanlar ile Sakızlı ve Söğütlü köyleri ve çevresinde kolüvyal topraklar yer alır.

İklim ve toprak özelliklerine bağlı olarak Bayburt ve çevresi bitki örtüsü özellikleri bakımından da çoğunlukla Erzurum-Kars yöresindeki step formasyonu karakterine daha fazla benzerlik göstermektedir. Sarıçam (Pinus silvestris), huş (Betula litwinewii), meşe türleri (Quercus macrantrero, petraea), katran ardıcı ((Juniperus oxycedrus) ve boylu ardıç (Junuperus excelso) gibi ağaçlardan oluşan ormanlar, küçük koruluklar halinde dağlık alanlarda yaygındır. Ayrıca, akarsu boylarında ve köy yerleşmelerinin etrafında kavak ve söğüt gibi ağaçların yanı sıra yer yer elma, armut, kiraz ve vişne gibi meyve ağaçları da bulunmaktadır.

Bayburt Ovası ve çevresinde step formasyonu daha geniş yayılış alanı bulmuştur. Parlak çiçekli ve vejatasyon devresi çok kısa olan step formasyonunun en fazla yayılışa sahip türlerini; ballıbaba (Labiatese), Seutelleria oriantalis, Turna gagası (Geranium tuberosum), geven (Astragalus), boynuzlu korunga (Onobryehis cornuta), çoban yastığı

CamScanner ile tarandı

(acantholimon) ve sığır kuyruğu (Verbascum) oluşturur[4].

Kırkpınar köyü çevresindeki akarsuları güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda birbirine paralel olarak köyün güneyinde birleşerek Çıphınıs suyu adını alan ve Pulur dağlarından doğan Pulur Deresi ile Otlukbeli Dağlarından doğan Beşpınar Deresi oluşturur. Kırkpınar köyü içerisinde Çıphınıs suyu adı ile akan bu akarsu, çevredeki tepelik alanlardan kaynaklanan birkaç küçük derenin sularının yanı sıra Keçevidüzü'nün güneyindeki tepelik alanlardan doğan kaynakları da toplayıp doğu yönünde akarak Hart ovasına ulaşıp, Bayburt şehrinin kuzeyindeki Düzüker ovasında Çoruh nehri ile birleşir.

Osmanlı kayıtlarında köyün adı Çıphınıs/ Çıbhınıs ve Çıhpınıs şeklinde geçmektedir. Köyün bulunduğu alanın yakınlarındaki Çorak ve Sünür köylerinde eskiçağ yerleşmeleri görülmekte ve demir çağına ait keramik kalıntılarına rastlanmaktadır[5].

Çıphınıs köyü ve çevresi Akkoyunlu merkezleri arasında yer almaktadır. Köy ve çevresi 1514 Çaldıran seferi akabinde Osmanlı topraklarına dahil olmuştur. Köy hakkındaki en eski kayıt 1516 tarihlidir. Bu tarihte çoğunluğu Müslümanlardan oluşan köy yüzyılın sonlarına doğru tamamen Türklerden müteşekkil bir hale gelmiştir[6].

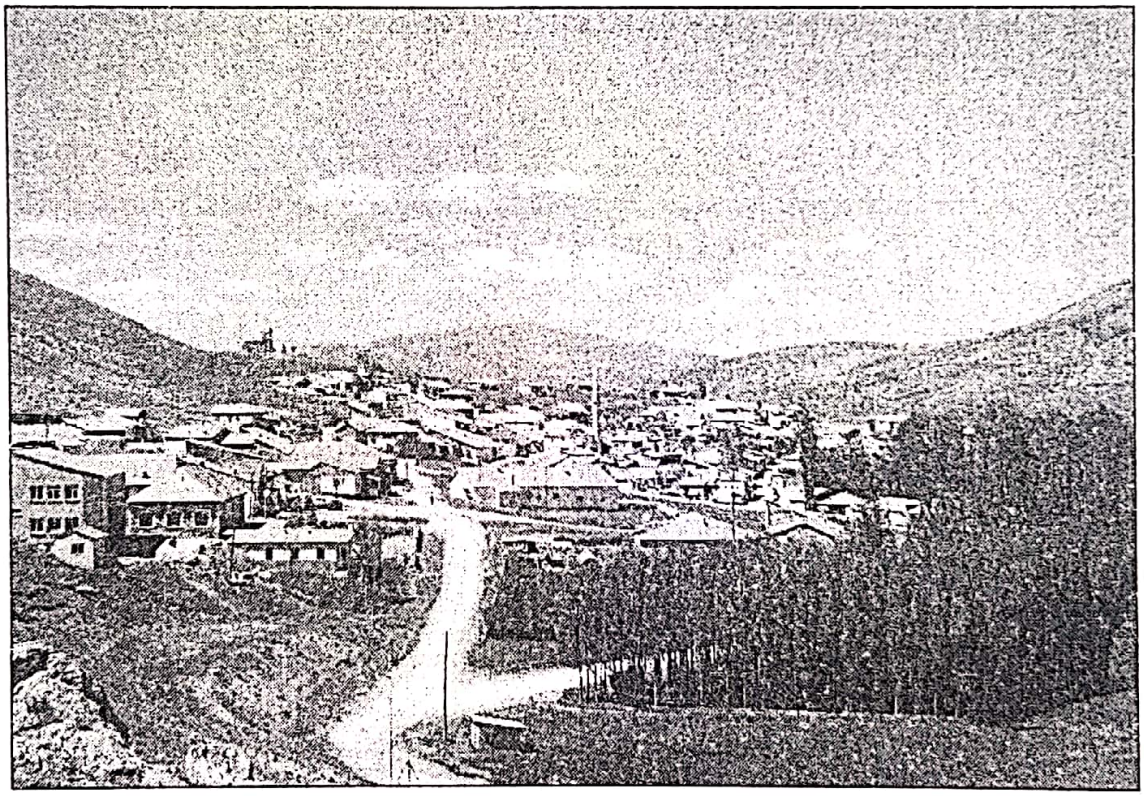
Köy hakkında en ayrıntılı bilgiler XIX. yüzyılda düzenlenen kayıtlarda bulunmaktadır. 1835 yılında yalnızca Müslümanların yaşadığı Çıphınıs köyünün erkek nüfusu 171 kişiden ibaretti[7].

1845 yılında yapılan Temettuat sayımlarına göre ise köyün hane sayısı 60 olup, bu haliyle Çıphınıs bu tarihte Bayburd'un en büyük köylerinden birisiydi. Çoğunluğun ziraat ile geçimini sağladığı köyde iki hizmetkâr ve bir de değirmenci vardı. Beş hane reisi de hiçbir nesneleri olmadığından başkalarının yardımıyla geçinmekteydi. Köyde iki su değirmeni ve bir de bezir hane vardı. Daha çok küçükbaş hayvanın yetiştirildiği Çıphınıs'da 299 büyükbaş, 455 adet küçükbaş hayvanı bulunmaktaydı.

Gerek ülke içine gerekse ülke dışına yoğun olarak göç veren Kırkpınar köyünde 2000 yılı nüfus sayımına göre 1806 kişi yaşamaktadır. Yaklaşık 400 haneden oluşan köy toplu dokulu bir yerleşme özelliği göstermektedir (Fotoğraf 4). Kırkpınar İlköğretim Okulu, sağlık ocağı, cami ve köy odası gibi sosyal amaçlı konutların yanında birkaç kahvehane ve çay ocağı ile 2 adet bakkal gibi ticari işyeri de bulunmaktadır. Yerleşme tarihinin 5-6 asır kadar geriye gittiği düşünülen köy yerleşmesindeki meskenler, coğrafi çevrenin etkisini yansıtmaktadır. Son 15-20 yıl içerisinde yapılan evler, bunun dışında olup, yapılış tarihi daha eski olanlarda, duvarların

CamScanner ile tarandı

yapımında taş, örtü malzemesi olarak da toprak kullanılmıştır. Hayvan barınağı, ambar ve *tandırevi* gibi çok sayıda eklentisi bulunan meskenlerin pencereleri genelde çift camlıdır ve duvar kalınlıkları da 1 m'ye yakındır (70-80 cm). Eklentiler çoğunlukla konuttan ayrı olarak daha basit şekilde, yine çevreden temin edilen taş ve toprak malzemenin kullanımı ile yapılmıştır. Köydeki bütün evlerin eklentilerini oluşturan bu yapılar temel ekonomik faaliyetleri hayvancılık ve ekip-biçme faaliyetlerinin oluşturması sebebiyle aile konutundan daha fazla yer kaplamaktadır. Ahşap ise konutlarda bir diğer malzemeyi oluşturmuştur.

Fotoğraf 4. Kırkpınar Köyünden genel bir görünüm.

Küçük bir avluya açılan konutların iç bölmelerini; *aşhana* adı verilen ve içerisinde yatakların muhafaza edildiği yüklük ile nohut, fasulye, mercimek ve bulgur gibi kışlık yiyeceklerin saklandığı kiler (küplük ve zaplık da denir) ile odalar oluşturur. Aşhana modern konutlarda mutfak vazifesini görmekte olup, çoğunlukla oturma amaçlı kullanılan mekândır. Burası düğün zamanlarında kadınların kullandığı düğün evi vazifesi de görmektedir. Odalarda *kerhiz* adı verilen ve tabanı beton olan ve konutta yaşayan insanların banyo ihtiyaçların giderildiği küçük bir bölme de yer almaktadır.

Köyde, son 15-20 yıl içerisinde gurbette çalışanların yaz mevsimimin de izinlerini köyde geçirmek için, tuğla briket çimento demir gibi çağdaş

CamScanner ile tarandı

yapı malzemeleri ile yapılmış çok sayıda iki veya daha fazla katlı modern meskenlerde bulunmaktadır. Bu evlerin çatıları eğimli ve galvanize sac ile örtülüdür. Geleneksel evlerde de son yıllara kadar toprak örtülü damlar üzerine galvanize sac ve teneke örtülü eğimli çatıların yapılmış olması da, konutlarla ilgili bir diğer önemli özelliği teşkil etmektedir.

Ekip biçme ve hayvancılık faaliyetlerinin hâkim olduğu Kırkpınar köyünde yetiştirilen başlıca ürünleri; buğday, arpa, nohut, fasulye, mercimek ve yulaf oluşturur. Korunga ve fiğ gibi hayvan yiyeceklerinin de ekiminin yapıldığı köyde, büyükbaş hayvanlardan çoğunlukla sığır, çok az sayıda da manda beslenmektedir. Çoğunlukla aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılan bu faaliyetlerden elde edilen süt, yağ, peynir gibi ürünlerden çok az bir bölümü ticari olarak satışa sunulmaktadır. Genelde yerli ırk sığır türleri ile melez türlerin beslendiği köyde çok az sayıda olsa da, holştayn ve montofon gibi kültür ırkları da bulunmaktadır. Küçükbaş hayvanlardan ise en fazla koyun besiciliği yapılmakta olup, beslenen koyunları morkaraman türü teşkil eder. Küçükbaş hayvanlar içerisinde ise çok az sayıda kıl keçisi mevcuttur. Aile ihtiyaçlarına yönelik yapılan kümes hayvancılığında ise en fazla tavuk, daha az sayıda ise ördek ve kaz gibi kanatlılar yetiştirilmektedir.

Köyde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın bu derece önemli olmasında, hiç şüphesiz tahıl ürünlerinden arpa ve yulafın tamamının, buğdayın ise samanının hayvanların beslenmesinde kullanılması etkili olmuştur. Diğer taraftan geniş çayır ve mera alanlarının mevcut olması da mera hayvancılığını teşvik eden ve dolayısıyla gelişmesine katkı yapan faktörlerdendir. Ayrıca son yıllarda hayvanların ıslah edilmesine yönelik çalışmalar sonucu yerli hayvan ırklarına göre et ve süt verimleri daha yüksek melez ve kültür ırkı hayvanların besiciliğinin de giderek yaygınlaşması diğer bir etmeni oluşturmaktadır.

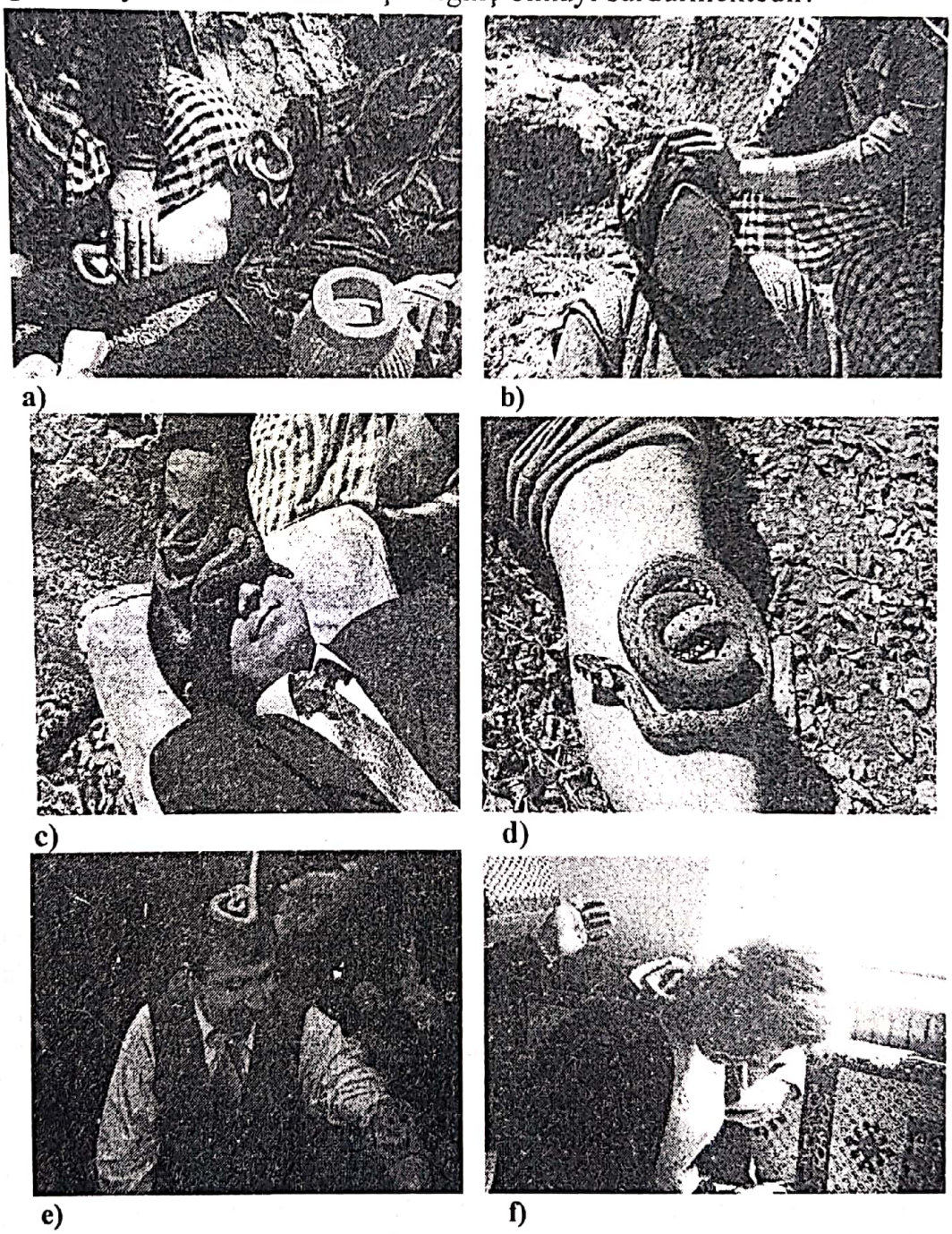
Arıcılık ise, bir diğer önemli faaliyeti oluşturmaktadır. Bu bakımdan yoğun bir potansiyele sahip olan yörede, bu faaliyetin Kırkpınar ve çevresindeki köylüler tarafından yeterince değerlendirildiğini söylemek pek de mümkün değildir. Çevredeki arıcıların ise, Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize gibi illerden yaz mevsiminde gelen arıcılar olduğu, yerli ailelerin ise bu faaliyete yeterince ilgi göstermedikleri görülmektedir.

Yılanla Tedavi

Kırkpınar köyünde her yıl Mayıs ayının ilk gününden itibaren yuvalarından çıkan ve başta yılancık olmak üzere siyatik, romatizma, damar tıkanıklıkları ve sinüzit gibi hastalıkları tedavi ettiğine inanılan yılanlarla tedavi olayı Mayıs ayının sonuna kadar devam etmektedir. Üç gün boyunca günde tek seans olarak vücudun ağrıyan bölgelerine bırakılan yılanlar,

CamScanner ile tarandı

hastanın tedaviye gereksinimi varsa ağrının olduğu organın ağrısını çekerek aldığına inanılmaktadır (Fotoğraf 5 a,b,c,d,e,f). Yılanla tedavi bu uygulanmaya inanan insanlar için ilginç olmayı sürdürmektedir.

Fotoğraf 5 (a,b,c,d,e,f). İlkel usullerle gerçekleştirilen tedavi seanslarında yılanlar, vücudun ağrı hissedilen bölgelerine bırakılmaktadır.

Köylüler Mayıs ayının ilk günlerinde sabahın erken saatlerinde güneşlenmek üzere yuvalarından çıkan yılanlar, *tandır* adını verdikleri kuytu yerlerden yakalanarak plastik kaplara konulup bir ay boyunca

CamScanner ile tarandı

saklanmaktadır. Yakalanan bu yılanlar gündüzleri köye Trabzon, Erzurum, Erzincan gibi çevre illerden gelen hastaların yanı sıra Ankara, İstanbul, Urfa, Adana gibi daha uzak illerden gelenlerin tedavisinde kullanılırken, akşamların evlere götürülerek süt ve toprakla beslenilmektedir.

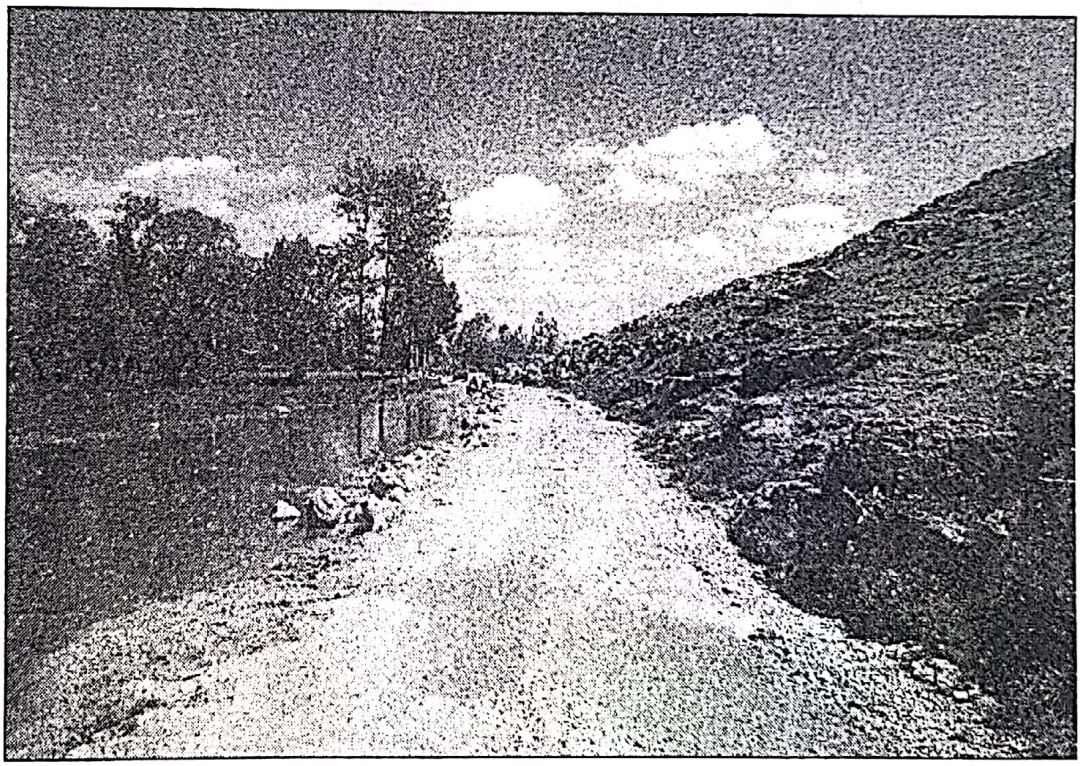
Tıbbi olarak belirtilen hastalıkların tedavisine katkı yaptığı henüz kanıtlanmamış olan yılanların şifalı olduğuna inanılması aslında çeşitli efsanelere dayanmaktadır. Yüzyıllardan beri tedavi amaçlı olarak kullanılan bu yılanlarla ilgili köylülerin anlattığı efsanelerden biri, yılanların yakalandığı Gözeler mevkiindeki (Kırklar tepesi) değirmenle ilgilidir. Bu efsaneye göre Gözeler mevkiinde bulunan değirmenin sahibi yörede Evliya olarak bilinen muhterem bir zatmış. Köylüler değirmene getirdikleri buğday, arpa ve yulaf gibi ürünlerinin öğütülmesini beklerken çevrede piknik yaparlarmış. Bir gün, değirmenin bulunduğu yere evliya elinde içerisinde yumurtalar olan bir sepetle gelmiş. Değirmene tahıl öğütmek için gelen köylülere bu yumurtalardan dağıttıktan sonra sepeti geri kalan yumurtalarla birlikte değirmenin yanındaki ağaçlardan birinin dalına asmış. Ertesi gün değirmene gelen köylülerden birinin küçük kızı ağaçta asılı olan sepetteki yumurtalardan almak için ağaca çıkıp sepete baktığında, sepetin içerisinin yılanlarla dolu olduğunu görmüş. Korkudan ağaçtan düşüp ayağını kırmış. Bu olay üzerine evliya olan değirmenci de her zaman beslediği yılanlara *"ağrı çekenlere şifa olasınız, yoksa soyunuz tükene"* diye beddua etmiş. Bunun üzerine yılanlar, ayağı kırılan kızı gizlice tedavi edip sağlığına kavuşturmuş ve o günden beri yılanların bu işi hep yaptıkları düşünülmüş ve tedavi geleneği sürdürülmüştür.

Bir başka efsaneye göre de, değirmeni işleten Evliya köylülerin, beslediği yılanlardan korkularından değirmene gelemediklerini şikayet etmeleri üzerine; Evliya tarafından yılanların dualarla değirmenden uzaklaştırılarak, bugün köylüler tarafından Mayıs ayı başlarında toplanıldıkları yer olan Kırklar tepesine getirilmişlerdir. Evliyanın *"hastalara şifa olasınız"* duası üzerine yılanların bazı hastaların iyileştirilmesini (tedavi edilmesini) sağladığı inancı yaygın olarak kabul görmektedir.

Günümüzde televizyon, gazeteler gibi kitle iletişim araçlarının tanıtımı sayesinde; her geçen gün itibariyle ülke genelinde pek çok hastanın umudu haline dönüşmüş olan yılanla tedavi, vücudun ağrıyan kısımları üzerine, köylüler tarafından Ziyaret Suyu olarak adlandırılan kaynaklardan çıkan soğuk su ile ıslatıldıktan sonra konulması ve birkaç dakika süreyle burada tutulması ile tedavi gerçekleştirilmektedir (Fotoğraf 6). Belirli bir süre vücudun ağrıyan kesimi üzerinde hareketsiz duran yılanları, hareket

CamScanner ile tarandı

etmeye başlamasıyla ağrıyı aldığına inanılmaktadır. Çoğunlukla köylü kadınlar tarafından sürdürülen bu faaliyet, birbirini takip eden günlerde en azından üç seans üzerinden yapılmaktadır (Fotoğraf 7). Ankara, İstanbul gibi uzak mesafelerden gelen konaklayamayacak durumda olan hastalar için ise aynı gün üç seans olarak gerçekleştirilmektedir. Bu işi köyde yapan kişiler bu işten ek bir kazanç elde etmektedirler. Köylülerin tamamının bir faaliyet olarak düşünmediği bu olayı yapan aile sayısı 7-8 kadardır. Mayıs ayı boyunca bir ay süreyle sürdürülen bu faaliyet sonrası köylüler tarafından tedavi amaçlı kullanılan bu yılanlar, yakalandıkları tepelik alanda serbest bırakılmaktadır. Sadece Mayıs ayında gerçekleştirilen bu olaya bu ayın bitiminde, yılanların gittikçe hırçınlaşması saldırgan bir yapıya bürünmeleri sonucu son verilmektedir.

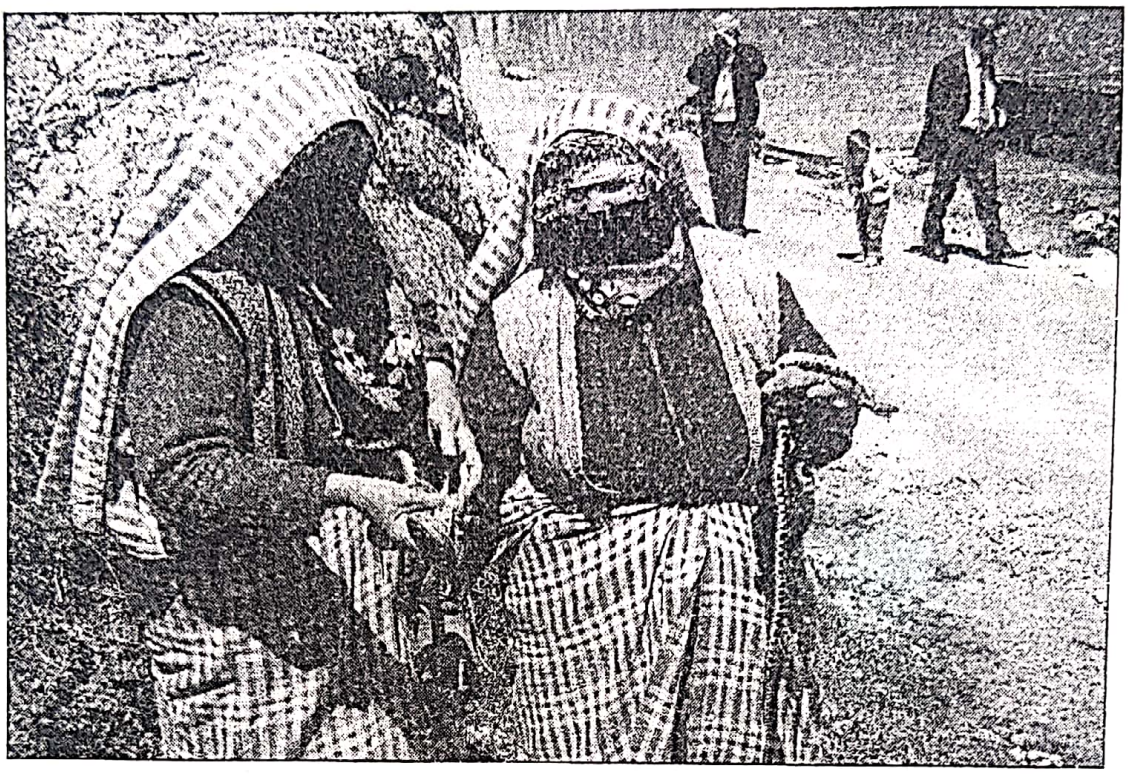

Fotoğraf 6. Yılanla tedevinin yapıldığı Gavluk Tepenin eteklerindeki su gözeleri ve Ziyaret suyu.

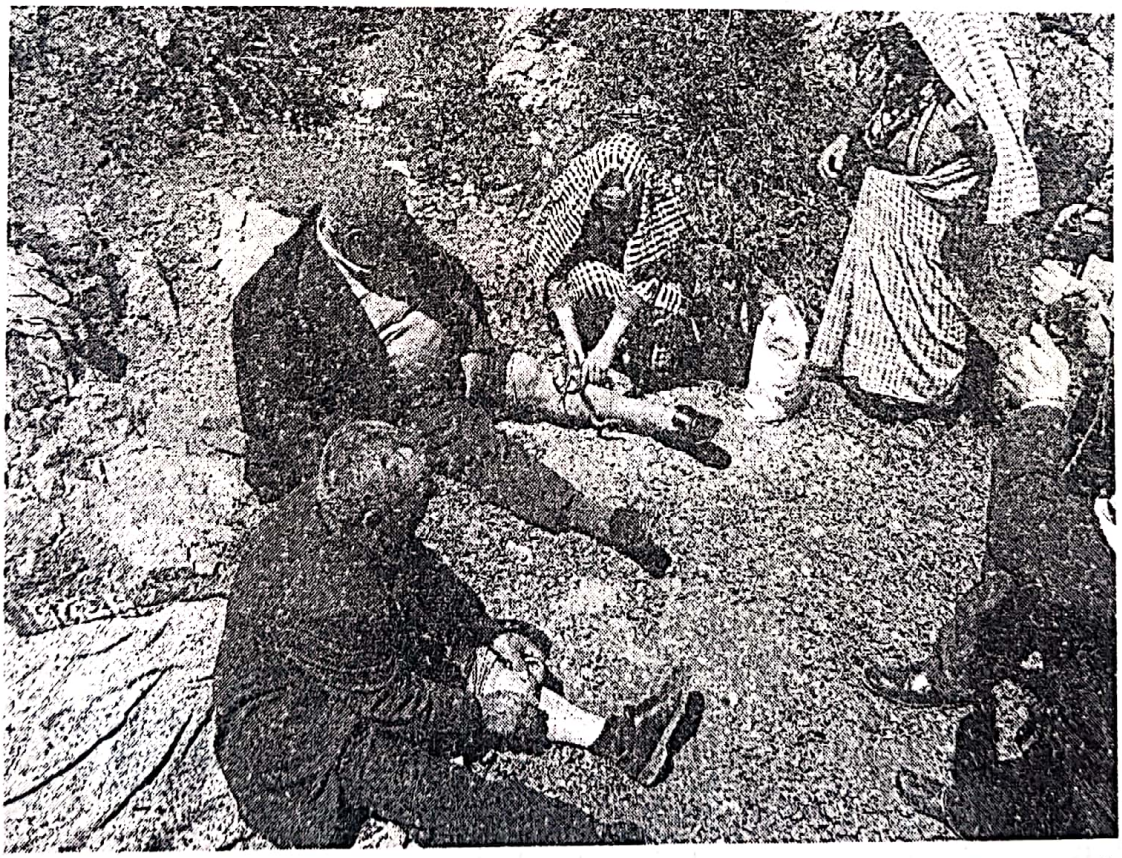
Yılanlardan şifa bulduklarına inanan ve Mayıs ayı boyunca köye gelen hasta ve yakınlarının anlattıklarına göre hastalar vücutlarının yılan konulan yerlerindeki ağrılarının geçici bir süre de olsa geçtiği veya azaldığı ve çok büyük bir rahatlama hissettiklerini anlatmaktadırlar. Bu bağlamda, bu rahatlama hissiyatı üzerinde şüphesiz ki psikolojik amiller etkili olmaktadır (Fotoğraf 8). Bu konuyla ilgili köy sakinlerinin ülke içerisinden çeşitli yerlerden gelen, yürüyemeyen yatalak durumdaki hastaların, yılanla tedavi seansları sonucu yürüyerek köyden ayrıldıklarına tanıklık ettiklerini beyan

CamScanner ile tarandı

etmiş olmaları da ilginç bir olayı gündeme getirmektedir.

Fotoğraf 7. Bu Tedavi Şekli Genelde Kadınlar Tarafından uygulanmaktadır.

Fotoğraf 8. Bu şekildeki tedavi şekline genelde yaşlılar daha fazla rağbet göstermektedir.

CamScanner ile tarandı

Kırkpınar köyünde tedavi amaçlı olarak kullanılan bu yılanlar iki türe aittir. Natrix natrix ve Natrix tessellata olan bu türler sucul karakterli olmaları ile ayırt edilirler. Bu türlerden Natrix natrix boynu bariz şekilde incedir ve vücut boyu 150 cm kadar olabilir. Sırt tarafı gri veya esmer kahverengi, nadiren siyah, ender olarak albino fertlerine rastlanır. Sırtta iki açık renkli boyuna çizgi genellikle mevcut, bazen de fark edilmez. Başın arka yakalarında sarı ay lekeleri genellikle barizdir. Habitat özellikleri açısından daha çok suya yakın çayırlık ve taşlık kısımlarda yaşar. Durgun ve akarsularla, tarla ve bahçe araları ile evlerde de bulunur. Yakalandıklarında ısırmazlar. Besinlerini kurbağa türleri, küçük balık ve kemiriciler teşkil eder. Bir dişi 6-13 yumurta bırakır. Bazen aynı yere çok sayıda dişi yumurta bırakabilir. Bu tür Avrupa, Kuzeybatı Afrika ve doğuya doğru Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2400m'ye kadardır. Türkiye'nin her tarafında yayılmış olan bu türün, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kayıtları çok azdır. Kırkpınar köyünde tedavi amaçlı kullanılan ikinci tür yılan Natrix tessellata dir bu tür su yılanıdır. İnce boyunlu ve vücut boyu 120cm kadar olabilir. Üst tarafı gri kahverengi, siyah ve beyaz lekeli, bazen siyahımsı ve belirsiz lekelidir. Alt taraf gövdenin ön kısmında pembemsi veya sarımsı siyah lekeli, arka kısım ise siyah olup, sarımsı yahut pembemsi beyaz lekelidir. Biyolojik ve ekolojik özellikler bakımından su içi veya kenarlarında yaşar. Besinlerini balıklar, kurbağalar ve diğer su hayvanları teşkil eder. Su kenarlarındaki uygun yerlerde birçoğu birlikte kış uykusuna yatar. Bir dişi 5-25 kadar yumurta bırakabilir. Tür Orta ve güney Avrupa'da Batı Çin'e kadar yayılmıştır. Vertikal dağılışı 2500 m. yüksekliğe çıkar. Bütün Türkiye'de yayılmış bir türdür[8 9].

Sonuç, Sorunlar ve Öneriler

Tedavi amaçlı kullanılan yılanlarla ilgili en önemli sorunların başında yılanların kendi doğal ortamlarının dışına taşınması gelmektedir. Bu amaçla köylüler yılanların köyün dışına çıkarılmasını engellemek için koruma ve çalınmaya karşı çeşitli tedbirler almaktadırlar.

Diğer önemli bir sorunda yılanların bulunduğu Kırklar Tepesi'nin ekosisteminin bozulması oluşturmaktadır. Köylülerin ifadelerine göre, Kırklar Tepesindeki taş ocağının işletilmesi nedeniyle zaman zaman dinamit kullanılması sonucu yılanların nesli tükenmeyle karşı karşıya gelmiştir. Ancak gerek köylülerin valilik nezdinde ki çalışmaları, gerekse de geleneksel yılanlı tedavinin yaygınlaşması ile çevreci kuruluşların ve medyanın da etkisiyle *Kırklar Tepesi (Kırklar Dağı olarak da anılmaktadır) 2683 sayılı yasa kapsamında 1996/766 Sayılı kararla doğal sit alanı olarak koruma altına alınmıştır.*

CamScanner ile tarandı

Başta yılancık olmak üzere sedef ve egzama gibi çeşitli cilt hastalıklarının yanı sıra siyatik, romatizma, sinüzit gibi rahatsızlıklara da şifa dağıttıklarına inanılan yılanların neslinin korunması için yetkililerce çok daha belirgin tedbirler alınmalıdır. Tıbbi yönden yılanlar uzmanlar tarafından incelenerek bu hastalıkların tedavilerine katkılarının olup olmadığına ortaya konulmalıdır. Bu bağlamda, gerekli girişimler bir an önce yapılarak, gerekli tanıtımlarla birlikte kamuoyu bilgilendirilmelidir. Kırkpınar köylülerine yeni bir gelir kapısı olabilecek kültür ve sağlık turizminin bu şekilde yörede gelişmesine katkı sağlanmalıdır.

Köyde yılanla tedavinin ek bir gelir kaynağı olarak değerlendirilebilmesi ve turizme kazandırılması için, her şeyden önce konaklamaya yönelik tesisler kurulması yanında çocuk ve kadınlar tarafından yol kenarlarında *ziyaret suyu* veya *gözeler* olarak adlandırılan kaynakların yanı başında çok ilkel şartlarda gerçekleştirilen tedavi şartlarının iyileştirilmesi için zaman kaybetmeden gerekli tesislerin inşasına başlanmalı ve bir an önce hizmete sunulmalıdır.

Köye gelen yüzlerce hastanın tıbbi olarak tedavi edildiklerine dair her ne kadar bilimsel anlamda bilgiler mevcut değilse de, psikolojik olarak tedavi olduklarına inanmaları sonucu moral ve motivasyon kazandıkları, aynı hastaların her yıl tedavi amaçlı köye gelmesinden de anlaşılacağı üzere, bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, bu insanların konaklayabileceği mekânların yapılması hem onların psikolojik durumlarının rahatlamasına, hem de köylünün daha fazla kazanç sağlamasına yardımcı olacaktır. Ayrıca Bayburt'taki turizm faaliyetlerinin de gelişmesine hiç şüphesiz katkı sağlayacaktır.

Yılanların bulunduğu ve ziyaret suyu (gözeler) olarak da adlandırılan ve köye Kırkpınar adının verilmesine sebep olan su kaynaklarının etrafının çevre düzenlemesi yapılarak, hasta yakınlarının hoşça vakit geçirebilmeleri için piknik alanları düzenlenmelidir.

Son yıllarda Mayıs ayının 20 'sinde Kırpınar köyünde düzenlenen *yılan şenliklerinin* basın yayın yoluyla duyurulması, hem bu faaliyetin ve köyün, hem de çevresinin tanınmasına katkı sağlayacağı için, bu uygulamaya daha fazla önem verilmelidir.

CamScanner ile tarandı

Notlar

[1] ÖZGÜÇ, N.,1998, Turizm Coğrafyası, Özellikler, Bölgeler. Çantay Kitabevi, S.86 İstanbul.
[2] ÖZEY, R., 1994, Bayburt ve Çevresinin Coğrafi Özelliklerine Genel Bir Bakış. Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu(23-25 Mayıs 1998), Bayburt Hizmet Vakfı Yay. Bilimsel Araştırmalar Dizisi Yay. No:2, s.438, ANKARA
[3] GATTINGER, T.E., 1962, 1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Trabzon Paftası İzahnamesi. Ankara.
[4] ÖZEY, R., 1994, a.g.m. s.453.
[5] ÜNSAL,V,2006, *Eskiçağda Çoruh Havzası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2006, s.171.
[6] MİROĞLU, İ., 1975, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İSTANBUL, s.43.
[7] *BOA. D.CRD*, nr.40465, s.9-12.
[8] BARAN, İ., ATATÜR, K.M., 1998, Türkiye Herpetofaunası (Kurbağa ve Sürüngenler). T.C. Çevre Bakanlığı Yayınları, ANKARA
[9] BAŞOĞLU,M., BARAN, İ., 1980, Türkiye Sürüngenleri Kısım II. Yılanlar. Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi kitapları Serisi No: 81, İZMİR , s.130

CamScanner ile tarandı